

# SÆT KREATIVITETEN FRI

## Kreative læreprocesser

I 2024 besøgte jeg en 7.-klasse i en dansktime, fordi jeg skulle være med som observatør i en helt almindelig undervisningstime på en helt almindelig dag. Det viste sig, at klassen var i gang med at læse en tekst om pige, der lever med sin familie i en krigszone. Teksten følger pigens perspektiv på de voldsomme forandringer, der sker foran øjnene på hende. Eleverne var meget optagede af pigens historie, og der opstod en livlig samtale i klassen, som stort set alle elever deltog i. Også nogle af de elever, der ifølge læreren ikke plejede at række hånden op, virkede engagerede, og alle elever bidrog kreativt til, at samtalen flyttede sig. De talte både om, hvor forandret pigens liv var blevet, og hvor svært det er at forstå krig, når man selv er på afstand af den. Desuden talte de om de mennesker, der er flygtet fra krigen i Ukraine, og om, hvordan de selv kan hjælpe mennesker, der lever med krig.

Undervejs i samtalen bevægede læreren sig rundt i rummet og lyttede til eleverne. Hun var opmærksom på, hvordan rytmen i samtalen udviklede sig, hun improviserede undervejs for at holde samtalen kørende, og hun skabte plads til, at alle

kunne være en del af samtalen. Som fluen på væggen i timen så jeg, hvordan klassen var engageret i en kreativ kollektiv samtale, hvor deltagelsen og erkendelserne flyttede sig for alle. Det var ikke spektakulært, men mærkbart.

Også jeg blev inspireret af den fælles samtale, der så fint illustrerer noget af det, jeg har været optaget af i mit arbejde som kreativitets- og skoleforsker. Her interesserer jeg mig nemlig blandt andet for, hvordan skolen og fagene kan åbne sig for eleverne og samtidig åbne verden gennem eksperimenterende, legende, kreativ og praktisk undervisning, der også kan rumme kunstneriske, æstetiske elementer.

Netop det spørgsmål er derfor omdrejningspunktet for bogen her, hvor jeg undersøger mulighederne for kollektiv kreativitet i skolen, hvilken betydning undervisningen har for udvikling af elevernes kreative læreprocesser, og hvordan skoler og lærere kan skabe rammer for denne udvikling. Bogen bygger på min og andres forskning i kreativitet i skolen og giver en række praktiske eksempler på undervisning, hvor eleverne lærer gennem praktiske, legende, undersøgende og fordybende arbejdsformer.

Jeg introducerer begrebet 'kollektiv kreativitet', fordi det i fremtiden bliver endnu mere vigtigt, at vi i skolen – og i livet – har fokus på det, vi er fælles om og kan skabe sammen. Vi skal kunne leve sammen på tværs af forskelle og organisere os klogt for at løse nogle af de store udfordringer, vores verden står over for. Begrebet er inspireret af den nyeste kreativitetsforskning, som blandt andre professor i psykologi Vlad Glăveanu og jeg har udført. I flere forskningsartikler anskuer vi kreativitet som et vi-fænomen mere end som noget, vi nødvendigvis kan eller skal måle individuelt. I undervisning henviser begrebet til en bestræbelse på at give alle elever mulighed for kreativ deltagelse snarere end på at finde den næste Albert Einstein eller Bodil Koch. De skal nok vise

sig, når der er vide rammer for kreativ udfoldelse og højt til loftet. Kollektiv kreativitet i undervisningen introducerer altså kollektivitetens særlige betydning som det, der kan løfte, skubbe til og også udfordre den enkelte elevs bidrag til det fælles.

Det er meget få opfindelser, der er opstået ud af den blå luft eller kan ses som et resultat af en enkelt persons enestående indsats. Når enkeltindivider leverer fremragende præstationer, så gør de det altid i tilknytning til fælles indsatser, der får det unikke til at træde frem. Ingen har nogensinde skabt noget helt alene, selvom det kan se sådan ud, og skolen er på mange måder en helt særlig arena, hvor eleverne kan øve sig på at være og skabe sammen med andre.

## **En tryk ramme**

Lad mig begynde med at fremhæve tre elementer, der er særligt afgørende, for at undervisningen fremmer elevernes kollektive kreativitet, nemlig rammesætning, undersøgende arbejdsformer og pædagogisk dømmekraft, og lad os se på de tre elementer et ad gangen.

For det første skal skolens ledelse og lærere skabe en ramme om undervisningen, der er tryk, forudsigelig og klar for eleverne. Som en underviser i beklædningsdesign på Designskolen Kolding sagde om sin egen undervisning: "Når rammerne er snævre, og begrænsningen står klart, så åbner det for de studerendes kreativitet". Begrænsningen i undervisningen var her, at de studerende kun måtte bruge genbrugsmaterialer, og at de skulle sigte mod det mest muligt bæredygtige produkt. De begrænsede rammer kunne også have været, at de studerende kun måtte arbejde med træ, kun havde to timer til rådighed, ikke måtte bruge ord

til at præsentere produktet eller lignende. Pointen er, at begrænsningerne skaber de bedste betingelser for, at eksperimenterne, det legende, de kreative læreprocesser og det praktiske arbejde med fagene får plads. Det gælder for studerende på videregående uddannelser og ikke mindre for elever i grundskolen, hvor gentagelser, forudsigelighed og klarhed kan give tryghed for elever og lærere i forhold til at arbejde eksperimenterende, sanseligt og æstetisk.

For det andet skal undersøgende arbejdsformer have plads i undervisningen. Det betyder, at målet med undervisningen ikke altid skal være kendt på forhånd, og at der skal være åbenhed over for det, der sker undervejs. Eleverne skal opleve, at der er plads til engagement og nysgerrighed, ligesom de skal kunne arbejde eksperimenterende med stoffet. Det kan f.eks. være, når de bestemmer dele af indholdet eller arbejdsformen, eller når de arbejder undersøgende og eksplorativt fysisk og konkret med materialer, uanset om det er i træværkstedet, i en workshop, i kreativ skrivning eller i matematik.

Den undersøgende arbejdsform er en kerne i enhver kreativ bestræbelse, hvor målet ikke er kendt på forhånd. Det er f.eks. ikke sikkert, at der skal komme en lampe ud af at arbejde med lys i 5. klasse. Det kunne i stedet være der, hvor eleverne kunne få lyst til at bygge en væg af lys, en tunnel med lys, en kunstinstitution eller en knap, der kan lyse. Det er ikke sikkert, at det kan lade sig gøre, men det at holde tanken fri og skabe plads til fantasien er vigtigt for den kreative proces. Måske kan en helt anden form eller idé springe ud af arbejdet med stoffet og materialerne, når der viser sig muligheder, man ikke har tænkt over på forhånd. Den undersøgende arbejdsform overskrider nemlig forestillingen om, at noget enten er praktisk eller teoretisk, fordi teoretiske erkendelser kan springe ud af det konkrete arbejde med at forme materialer.

Et af de mest berømte eksempler på dette er fra 1928, hvor den skotske bakteriolog Sir Alexander Fleming opfandt penicillin ved et tilfælde, fordi væksten af stafylokokker i en pladekultur var blevet hæmmet af forurening med en skimmel-svamp. Man kan aldrig vide, hvad der kan ske, hvis man holder sig åben for mulighederne, og selvom elever i grundskolen nok ikke bliver forskere fra den ene dag til den anden, så kan de med disse åbne arbejdsformer få fornemmelsen af, at noget er muligt, og at opdagelser kan vise sig. Den undersøgende arbejdsform udmærker sig derfor ved at være både praktisk og teoretisk, fordi den både kan udvide materialets muligheder og åbne for nye erkendelser.

For det tredje forudsætter kreativ undervisning, at lærere og det øvrige pædagogiske personale i skolen har mulighed for at bruge deres pædagogiske dømmekraft i undervisningen. Den er nødvendig for, at de f.eks. kan omgøre valg, når situationen kalder på det. Uden dømmekraft er det vanskeligt at vurdere, hvad eleverne har brug for, eller at improvisere med situationens materialer. Måske er der brug for at udvide undervisningen med en ekstra lektion, at ændre en gruppesammensætning eller give et projekt en helt ny form undervejs i den undersøgende proces.

## **To sandheder**

I januar 2024 reflekterede lærer Bea Møller Schmidt i et blogindlæg på folkeskolen.dk over gentagelsernes magi. Hun fortæller her, hvordan hun som nyuddannet lærer var meget optaget af at fylde ny viden på eleverne og introducere nye tilgange, men at hun siden har erfaret, at gentagelser og rutiner er en stor fordel, især for yngre elever. Struktur, faste rammer og gentagelser giver eleverne ro og tryghed, så der bliver plads til

undersøgende, fordybende, kreative læreprocesser. Møller Schmidt vurderer altså, at gentagelser ofte er det rigtige valg i hendes undervisning og for hendes elever. I andre tilfælde ville hendes pædagogiske dømmekraft tilsige, at der er brug for mere frie rammer og plads til variation.

I forhold til undervisning, der har som mål at give eleverne en fornemmelse for deres egen og fællesskabets kreativitet og for det at være i en kreativ læreproces, kan man ikke på forhånd sige, at enten struktur eller variation er det rigtige. Men man kan sige, at vi ofte undervurderer betydningen af struktur, genkendelighed og gentagelser, mens vi indimellem overvurderer betydningen af variation. Hvis det hele laves om hele tiden, så er der ingen ro til at lade de kreative tanker og ideer vandre.

Den forudsigelige struktur er kendetegnende for mange af de mellemformer, der i dag er udbredt på mange skoler. Ikke mindst på Katrinebjergskolen i Aarhus, hvor jeg i et forskningsprojekt fulgte udviklingen af de såkaldte Nest-klasser, hvor der arbejdes bevidst med faste strukturer, visuel understøttelse og andre støttesystemer for alle børn i klassen. "Når rammen er sat, frigør det os til at gøre indholdet rigtig godt", sagde et lærerteam på skolen til mig. De påpeger på den måde netop, at strukturer og rammer kan være frigørende fremfor begrænsende, især når de involverede oplever, at de selv har haft indflydelse på, hvordan rammen kan eller skal sættes.

Omvendt har jeg også set eksempler på, at projektbaseret undervisning, hvor eleverne har arbejdet selvstændigt og ud fra egne interesser, har friset deres kreativitet og samtidig resulteret i faglige og meget kreative læreprocesser af høj kvalitet. Personligt glemmer jeg aldrig en fortælling fra en lærer om en dreng i 4. klasse med læsevanskeligheder. I en projektuge fik han lov at sidde på biblioteket og arbejde, og omgivet af bøger åbnedes